

PÅ SIKKER GRUND

Genhusning efter tsunamien i Tamil Nadu

FRIDA HASTRUP

I sin velkendte monografi *Fluid Signs. Being a Person the Tamil Way* skriver Valentine Daniel: „For en tamil er et hus mere end blot en struktur bygget i henhold til ejerens specifikationer“ (Daniel 1984:109). Ifølge Daniels gennemført semiotiske analyse har tamilske huse i lighed med mennesker både personlighedstræk og en dynamisk livsbane, hvorfor man i forbindelse med ethvert byggeri må træffe en række forholdsregler til sikring af kompatibilitet mellem husene og deres beboere (op.cit.105ff.). Også en række andre analyser har påpeget, at huse er langt mere end samlinger af vægge, nemlig distinkte mulighedsrum, hvori forskellige handlinger og sociale relationer kan aktualiseres (se fx Bloch 1995; Carsten 1995; Telle 2007). Hvem som helst kan med andre ord ikke bo hvor som helst, og vi bør anskue huse som dynamiske enheder med et socialt liv frem for som stabile arkitektoniske strukturer (Carsten & Hugh-Jones 1995:39).

Forholdet mellem huse som henholdsvis faste byggede konstruktioner og ramme om hverdagslivets dynamik har vist sig sørgeligt aktuel i de mange samfund, der blev ramt af tsunamien i Det Indiske Ocean den 26. december 2004. I denne artikel vil jeg undersøge det sociale liv i og omkring de ødelagte, reparerede og nyopførte huse i en af de flodbølgeramte regioner, nærmere bestemt den sydindiske landsby Tharangambadi, hvor mit feltarbejde blandt byens fiskerbefolkning er baseret.¹ Mere præcist skal jeg i det følgende stille skarpt på den genhusningspraksis, der siden tsunamien med forskellige udtryk har udfoldet sig i byen, og som uigendriveligt har rejst spørgsmål om, hvad hjemlighed kan være for en katastroferamt befolkning.

Efter mit feltarbejde står det mig klart, at genhusning efter en katastrofe betegner en langt mere vidtspændende proces end den blotte flytning fra et gammelt hus til et nyt. I de tidlige forvirrede dage og uger efter katastrofen i Tharangambadi var alting forrykket. De berørte, hvis hjem var blevet raseret, havde rømmet kystområdet og flyttede jævnlige rundt på sig selv og på deres bjærgede ejendele. Det

hårdest ramte område af byen lå stort set øde hen, og luften svirrede med varsler og falske alarmer om nye tsunamier, der hver gang spredte frygt og yderligere bevægelse. På de første månedsdage for tsunamien kunne man i gaderne se mennesker med flyttelæs på vej væk fra kystområderne, alt imens de nærmest lidt undskyldende forklarede mig, at deres usikkerhed for disse mærkedage blot byggede på løse rygter og overtro. Alligevel var det tilsyneladende ikke rigtigt tidspunktet til at tage chancer.²

De historier om ankomster til felten, som indgår i mange etnografier, er ofte næret af forundring over, at man som antropolog i udgangspunktet kan føle sig så fundamentalt fremmed i en kontekst, som forekommer så selvfølgelig for dem, der til daglig bebor den. I det lys er min ankomsthistorie atypisk. Da jeg påbegyndte det første feltarbejde i Tharangambadi i februar 2005, kom jeg til et sted, hvor ingen umiddelbart følte sig hjemme, og som med ét fundamentalt havde ændret karakter. Flodbølgen havde for en tid gjort det sædvanlige boligområde ubeboeligt, og i lighed med de direkte berørte fandt jeg logi uden for den egentlige bykerne og i god afstand fra havet. Om end på en anden baggrund delte jeg til at begynde med denne eksterne position uden for Tharangambadis kerne med de overlevende, for hvem en pludselig fremmedgjorthed over for omgivelserne tydeligvis havde trængt sig på. De sædvanlige beboere stod altså over for gradvist at skulle genindtage det fysiske rum, som almindeligvis sikrede fiskerne deres levebrød, men som katastrofen havde udleveret som ubeskyttet.

Det overordnede sigte i denne artikel er at analysere netop denne genhusningsproces, hvor igennem de overlevende søgte og stadig søger at genvinde en fornemmelse af hjemlighed og tryghed i forholdet til de vante fysiske omgivelser. Mit udgangspunkt er en antagelse om, at en sådan reetablering af kontrol efter en omstyrtende begivenhed er en proces, der i høj grad manifesterer sig materielt via en rumlig praksis, hvor netop huse spiller en helt afgørende rolle. Det centrale for analysen er således ikke så meget spørgsmålet om kompatibilitet og kosmologisk harmoni i forholdet mellem et konkret hus og dets individuelle beboere, som Daniels analyse retter sig imod. I fokus er i stedet en udforskning af forskellige empiriske eksempler på, hvordan overlevende i praksis forholder sig til, at deres oprindelige hjem pludselig har vist sig at ligge i en katastrofezone. Spørgsmålet er, hvordan de overlevende anskuer, forvalter og genopretter en fornemmelse af hjemlighed, når deres tillid til de sædvanlige fysiske omgivelser har lidt så brutalt skade. Før jeg forfølger dette nærmere, vil jeg præsentere artiklens gennemgående analytiske perspektiv.

Katastrofen fandt sted

I begyndelsen af mit feltarbejde blev jeg ofte overrasket over den enorme betydning, som tsunamis materielle ødelæggelser blev tillagt af de berørte personer. I samtaler og interview talte folk ikke om følelsen af sorg og angst eller om savnet af de omkomne, men fokuserede i stedet på alle håndte konkrete skader på huse og fiskerbåde, på tab af ejendele såsom køkkenudstyr, tøj, personlige papirer, fotos osv. og på, hvordan disse eventuelt var blevet erstattet af diverse hjælpeorganisationer eller af myndighederne. De materielle tab blev opregnet på en langt mere detaljeret måde end tabene af menneskeliv. De af mine informanter, der havde mistet familiemedlemmer – oftest børn, nøjedes som regel med lakonisk at fortælle mig navn og alder på de afdøde. Om disse uerstattelige tab var der tilsyneladende ikke så meget at sige.

Således kunne det til tider ligefrem virke, som om alene omfanget af materielle ødelæggelser afgjorde, i hvilken udstrækning folk anså sig selv og andre for katastroferamte. Dette understregede, at tsunamien har lejret sig som en konkret og yderst fysisk faktor, der indvirker på et lige så konkret fysisk rum og radikalt forandrede folks materielle virkelighed. Både bygningsstrukturer, der havde modstået vandmasserne, og huse, der helt eller delvist var bukket under, står for de ramte stadig urørte som monumenter over katastrofen. I mine øjne ikke så meget, fordi de repræsenterer fortidige erfaringer, men fordi de indrammer det nutidige liv, der udspiller sig i Tharangambadi. Det sociale liv hviler ganske enkelt på en specifik formatering af det fysiske rum (James 2003). Min feltassistent Renuga kunne således pege på lærerseminariet og sige: „Jeg løb derop på taget. Jeg blev reddet af seminariet. Vi var mange deroppe.“ Humanitære organisationer i byen blev ligeledes primært defineret af, hvilke ting de donerede til hvem. I mange af landsbyboernes optik er ngo'erne slet og ret deres donationer. En del af forklaringen på dette er oplagt ved det, at sproget ofte virker utilstrækkeligt til at kommunikere om menneskelige lidelser eller sorg. Disse erfaringer vil ofte blive vist i handlinger over tid snarere end fortalt, fordi det kan forekomme de berøvede umuligt sprogligt at formidle, hvad det fx betyder at have mistet et barn (jf. Das 2007; Jackson 2002). Vigtigt i denne sammenhæng er dog, at det bestemt heller ikke forekom de overlevende nemt at formidle de materielle tab efter tsunamien. Også opregninger af disse var ofte ledsaget af voldsomme følelsesudbrud, der ikke efterlod tvivl om, at tabene var både reelle og smertefulde.

For at forstå den fremtrædende rolle, som materielle tab og deres eventuelle erstatning, herunder beskadigelse og nybyggeri af boliger, åbenlyst spiller for de overlevende i Tharangambadi som andet end et udtryk for en overfladisk materialisme eller en sproglig defekt, har jeg hentet inspiration i et af de interessante nybrud i antropologien i de senere år, nemlig det, der kan betegnes som

et *ontologisk gennembrud* (Henare, Holbraad & Wastell 2007:12). Ifølge denne tænkning giver det ikke mening at skelne mellem ting og deres betydning, mellem objekt og begreb, fordi også begreber manifesterer sig materielt, og objekter begrebsliggøres. Mange af de fysiske ting, som vi støder på i felten, er altså betydningsfulde i sig selv, og ikke fordi de symboliserer noget andet (op.cit.2). Objekterne indvirker dermed afgørende på folks liv og kan ikke ses som blotte repræsentationer af bagvedliggende eller immaterielle kulturelle former (se fx Miller 2005; Keane 2005). Hermed har en række nyere antropologiske analyser af landskaber og fysiske omgivelser påpeget en løbende vekselvirkning mellem kultur, socialitet og sted. Hvis rummet omkring os modelleres i kulturens billede, gælder det omvendte også. Verden er hverken ekstern natur, der blot venter på at blive beboet, eller løsreven konstruktion uafhængig af konkrete materielle præmisser. Forholdet er gensidigt, idet omgivelserne er under stadig tilblivelse gennem vores daglige praktiske omgang med dem (jf. Hirsch & O'Hanlon 1995; Feld & Basso 1996; Ingold 2000, 2006).

I mit arbejde med eftervirkningerne af flodbølgekatastrofen er det et gennemgående analytisk perspektiv at sammentænke de fysiske og materielle omgivelser og det levede liv. Dette ikke alene, fordi tsunamien var en højst fysisk agent med nogle meget synlige materielle spor, men fordi jeg også i mere generel forstand antager, at vores forståelse af verden bygger på vores daglige omgang med dens konkrete komponenter (jf. Ingold 2000). Når et konkret forhold til en velkendt verden praktiseret fx via fiskeri bliver begrænset af en naturkatastrofe som tsunamien, kan denne verden ganske enkelt ikke længere begribes på samme måde. Dette specifikt stedlige perspektiv på en katastrofes eftervirkninger er i mine øjne på en gang underbetonet i antropologi om katastrofer og helt oplagt i betragtning af den mængde bemærkninger om steder, vind, vejr og temperatur, som jeg mødte under feltarbejdet (F. Hastrup 2008). Efter den topografiske vending inden for antropologien må man med andre ord på én og samme tid rette det analytiske blik mod epistemologi og ontologi i betimelig erkendelse af, at de fysiske omgivelser sætter afgørende betingelser for menneskelivet (K. Hastrup 2005). I denne sammenhæng betyder det, at der for de direkte berørte ikke er noget begreb om flodbølgen uden om de konkrete eftervirkninger af den; katastrofen har i bogstaveligste forstand fundet sted. Tsunamien er derfor ikke blot repræsenteret ved dens fysiske manifestationer, den er simpelthen udgjort af dem.

En af de mest synlige af disse manifestationer er det igangværende byggeri af nye, permanente boliger til de ramte familier. I de ansvarlige myndigheders optik udgøres genhusning præcis af dette nybyggeri, men, som det vil fremgå, praktiserer de overlevende en mere gennemgribende form for genindtagning af det fysiske rum. I det følgende skal jeg se nærmere på først omfanget og forløbet

af myndighedernes officielle genhusningsprojekt og siden på forskellige overlevendes daglige praksis til at opnå en sikkerhed i forholdet til de omgivelser, som tsunamien for en tid gjorde dem fremmede over for.

Tharangambadi, september 2007.

Foto: forfatteren.

Genhusningens omfang og forløb

Mange lande omkring Det Indiske Ocean blev berørt af tsunamien, der udsprang af et undersøisk jordskælv med epicentrum nær Sumatra. I Indien, hvor over 12.000 mennesker omkom ved katastrofen, gik det hårdest ud over den sydøstlige delstat Tamil Nadu. Op imod 400 byer og landsbyer langs kysten af Den Bengalske Bugt blev ramt med enorme materielle ødelæggelser til følge primært blandt de mange fiskersamfund, der bebor hele Tamil Nadus kyststrækning. Ud over de mange hundrede midlertidige genhusningsbarakker og hytter, som både myndigheder og diverse hjælpeorganisationer lod opføre umiddelbart efter tsunamien på ethvert tilgængeligt stykke land, anslog delstatsregeringen kort efter katastrofen, at det ville blive nødvendigt at opføre cirka 130.000 nye permanente boliger til de familier, hvis oprindelige hjem var blevet helt eller delvist destrueret af vandmasserne, eller som blot lå mindre end 200 meter fra kystlinjen målt ved højvande (jf. Government Order no. 172). I Tamil Nadu blev

genhusningen i udgangspunktet lanceret som et frivilligt tilbud til alle beboere i de såkaldte „disaster-prone zones“, uanset om deres oprindelige hus var uskadet eller jævnet med jorden. Fra myndighedernes side var der altså en ambition om, angiveligt af sikkerhedshensyn, at få folk til at rømme kysten, og af samme grund kunne de familier, der valgte at blive boende i eller flytte tilbage til deres oprindelige hjem i de kystnære zoner, ikke få økonomisk hjælp til at udbedre eventuelle skader på deres huse.

I de første officielle retningslinjer for genhusningen hed det desuden, at de overlevende, der valgte at tage imod et nyt hus, skulle afstå deres gamle hus og grund til myndighederne. Dette vakte dog protest blandt de traditionelt stærkt organiserede fiskerne, som modsatte sig at frasige sig deres traditionelle ejendomme. De anså myndighedernes planer om at overtage de oprindelige hjemsteder mere som udtryk for ekspansionstrang end for bekymring for fiskernes sikkerhed. Selvom fiskerne direkte adspurgt anerkender, at deres hjem ligger i en udsat zone, argumenterer de for, at deres erhverv tvinger dem til at opholde sig tæt på havet af hensyn til opbevaringen af fiskeudstyr og muligheden for hurtigt at kunne rykke ud med bådene, hvis der pludselig opstår gunstige fiskeforhold.

I Tharangambadi påhviler det mændene at reparere og vedligeholde fiskeudstyret, og de fleste bruger efter selve fisketurerne timer på at gå netmasker, motorer, liner osv. efter i sømmene. Dette arbejde foregår tæt på stranden, hvor bådene lægger til, hvilket også gælder for kvindernes daglige opgaver, som for de flestes vedkommende består i at sortere, rense, købe og siden sælge fisken. Uanset en ret klar arbejdsdeling mellem kønnene, foregår det fleste aktiviteter i et fælles rum i umiddelbar nærhed af vandkanten (jf. Busby 2000; Höeppe 2007). Der er med Ingolds udtryk tale om, at strandene og bostederne ved vandet for fiskerne udgør et distinkt arbejdsfelt („taskscape“), hvor en række færdigheder formes og praktiseres og dermed er konstituerende for såvel lokaliteten som dens indbyggere (Ingold 2000:189ff.). Stranden i Tharangambadi er altså ikke bare et sted, hvor der tilfældigvis foregår diverse aktiviteter, som har med fiskeri at gøre. Fiskerlandsbyen og dens beboere konstituerer sig gensidigt via hinanden. Derfor er deres huse i strandens nærhed heller ikke bare mure, imellem hvilke fiskerfamilierne sover eller spiser. De indgår i et helt socialt og domesticeret rum, som er den kapacitet, der sikrer folks levebrød (Jiménez 2003). I lighed med andre materielle fænomener er et hus ikke bare sted, man opfatter verden fra, men et rum, der muliggør eller ansporer specifikke handlinger (Telle 2007:214). Når informanter siger, at det bliver for besværligt for dem at flytte til de nye huse i nye bydele, er det altså blandt andet, fordi deres engagement i verden er stedligt bestemt og anskuet fra en bestemt plads i den. Omvendt kræver en kategorisering af kystområderne i forskellige zoner med forskellige tilknyttede niveauer af fare

for nye katastrofer, at man ser verden i et fugleperspektiv som en globus, der kan betragtes udefra (Ingold 2000:209ff., 2006).

Protesterne blev hørt og førte i sidste ende til, at fiskere i hele Tamil Nadu fik lov til at beholde brugsretten til deres oprindelige huse – nominelt med henblik på opbevaring af fiskeudstyr – selvom de er blevet tilstået et nyt hus uden omkostninger. At være i sikkerhed for anslag fra naturen blev altså i dette tilfælde afvejet i forhold til fangster og ejendomsret og faldt ud som mindre væsentligt end hensynet til opretholdelsen af den traditionelle praksis, der sikrer fiskernes udkomme.

Myndighederne har dog fastholdt, at det fremdeles er for farligt for folk at bo i de kystnære områder, og har derfor ufortrødent fortsat genhusningsprojektet. Der er blevet udstedt officielle retningslinjer for husenes størrelse, pris og ikke mindst for en række obligatoriske forholdsregler, som de ansvarlige bygherrer skulle træffe for derved samlet at gøre de nye boliger modstandsdygtige i tilfælde af nye katastrofer. Under det overordnede slogan „Build Back Better“ vil myndighederne sørge for, at befolkningerne i de berørte områder fremover kan bo i sikre boliger uden at frygte for naturens luner. Forholdsreglerne stipulerer blandt andet, at byggegrundene til de nye huse kunstigt skal hæves cirka halvanden meter for at hindre oversvømmelser, og at regler for dybden af fundament og for metalskelet og murværk skærpes således, at de nye bygninger kan modstå eventuelle fremtidige jordskælv, cykloner og tsunamier. I de statslige myndigheders optik er sikkerhed et spørgsmål om ordentlig genhusning, som igen er et spørgsmål om vellykket ingeniørarbejde. Med dette udgangspunkt er det erklærede mål med de officielle retningslinjer „at gøre de berørtes tilværelse normal“, som det hedder i „Guidelines for Reconstruction of Houses Affected by Tsunami in Tamil Nadu“, udgivet af Tamil Nadus delstatsmyndighed. Modtagelsen af disse boliger blandt de fremtidige ejere viser dog, at bedømmelse af, hvad der er acceptable risici for hvem, hviler på mere end ren teknisk ekspertise (jf. Stephens 2002).

Tsunamien og dermed en del af dette enorme genhusningsprojekt nåede også til Tharangambadi. Alene i denne by er 1500 helt nye beton- og murstenshuse blevet opført eller planlagt, og i lyset af byens indbyggertal på lidt under 7000 mennesker er det igangværende byggeprojekt kolossalt omfattende og vil efterlade tydelige og kroniske aftryk på den overordnede kontur. Ikke nok med at husene i sig selv er nye, for at finde plads til byggeriet og for altså yderligere at sikre folk mod naturkatastrofer af forskellig art er langt de fleste af dem blevet opført på et hidtil øde landområde et stykke inde i landet og altså uden for den oprindelige fiskerlandsby. Genhusningsprojektet, som i skrivende stund endnu ikke er endeligt afsluttet, har således de facto medført, at der i udkanten af den originale landsby er skudt et helt nyt kvarter op bestående af hundredvis af ens-

artede huse i lige geledder. Under mine seneste feltarbejder i Tharangambadi i 2006 og 2008 har byggeriet været i fuld gang, og husene har været genstand for intens diskussion og opmærksomhed blandt de kommende husejere, som for en dels vedkommende i mellemtiden atter har genbosat sig i deres oprindelige boliger, i det omfang disse stod til at redde. Fordele og ulemper forbundet med at rykke til de nye huse blev konstant afvejet, ligesom alle detaljer som blandingsforholdet mellem sand og mørtel til cement, de indbyggede hylders bæreevne og monteringen af nedløbsrør nøje blev monitoreret af de fremtidige husejere. Sikkerheden, indretningen, byggekvaliteten og beliggenheden af den nye landsby var helt uafvendelige samtaleemner. Som det dog vil fremgå, var betragtningerne om disse forhold alt andet end entydige.

Det mest åbenlyse af en række paradokser i de berørtes opfattelser af den nye landsby var, at der på én gang herskede en udbredt og direkte formuleret skepsis over for nybyggeriet og en meget generel enighed med myndighederne om, at flytningen til de nye og bedre konstruerede huse faktisk ville øge folks sikkerhed. Denne ambivalens viser, at bedømmelsen af de forskellige boliger kan bygge på modstridende kriterier. De nye huse er objekter i deres egen ret og derfor ikke noget, som myndighederne kan forlene med en bestemt certificeret betydning, uanset hvor nøje gennemtænkt husenes tekniske konstruktion er. For de tsunami-ramte er den umiddelbare sikkerhed, som alene kvaliteten af de nye huse tilbyder, kun ét parameter for den samlede bestræbelse på igen at gøre omgivelserne beboelige. Som Keane har bemærket, er en egenskab ved en ting altid indlejret i en bestemt form og kan derfor ikke isoleres fra andre egenskaber ved dette objekt:

Den røde farve på et æble er koblet med en rund facon, en lav vægt, en sød smag, en tendens til at rådne osv. I praksis er der ingen mulighed for helt at eliminere denne sameksistens eller det, vi kunne kalde *bundtning* [„bundling“]. Dette peger på en af de oplagte men vigtige træk ved materialitet: Farven rød kan ikke manifestere sig uden at antage en konkret form, hvorved det uundgåeligt er bundet til andre egenskaber (Keane 2005:188).

Overført til denne sammenhæng indebærer det, at en høj byggekvalitet ved de nye huse uløseligt er forbundet med fx en anden beliggenhed, der besværliggør det daglige arbejde og kommer i konflikt med den hjemlighed, der er forbundet med fiskernes bosteder ved havet og den tilhørende daglige praksis. Derfor kan sikkerheden ikke værdsættes isoleret, selvom både myndigheder og lokale er enige om, at den bestemt er et træk ved nybyggeriet. Det interessante er imidlertid, at det bundt af egenskaber, som ifølge Keane karakteriserer ethvert objekt, kan skifte indbyrdes værdi alt efter sammenhæng. I mine øjne er det netop derfor, at forholdet mellem de nye og de oprindelige huse i Tharangambadi dels var

genstand for heftig debat, dels har givet anledning til en særlig rumlig praksis, der viser, at kriterierne for vurderingen af huses kvalitet i bredere forstand kan variere. Forholdet mellem de nyopførte huse og de gamle boliger, som mange af fiskerne har valgt at flytte tilbage til, ofte efter reparationer, som de selv har bekostet, kan måske skitseres sådan, at de nye huse er sikre, men ikke i udgangspunktet hjemlige, mens de oprindelige huse er hjemlige, men ikke nødvendigvis sikre. Ingen af dem bliver således bedømt entydigt som enten ubrugelige eller sikre med deraf følgende entydig afvisning eller overtagelse til følge. Hjemlighed er dermed ikke en egenskab tilknyttet specifikke huse, men hviler på et erfaringsbaseret og praktiseret kendskab til et bosted snarere end på byggeteknisk sikkerhed. Fordi god mørtel alene således ikke giver de overlevende tryghed, er det nødvendigt med en nøjere analyse af elementerne i den igangværende genhusningspraksis i Tharangambadi, som altså ikke udtømmende kan begribes ved at følge myndighedernes nybyggeri. De følgende eksempler illustrerer, hvordan genhusningen dækker over en mere gennemgribende bestræbelse på at sikre betingelser for menneskelig handlekraft og kontrol, og at denne proces manifesterer sig materielt i og omkring folks huse.

Nulstilling af erfaring

Tamilarasi – en kvinde i midten af 40'erne – er enke og boede under mine feltarbejder i 2005 og 2006 med sin svigermor og sine to børn i et yderst beskedent hus tæt ved stranden i Tharangambadi. Huset består af et lille rum og et halvåbent køkken med en overdækket terrasse foran, og Tamilarasi havde boet der siden cirka 1980, hvor hun blev gift. Huset blev kun overfladisk beskadiget af vandet fra tsunamien. Det ligger i ly af nabohuset, og man får næsten fornemmelsen af, at det var for lille til for alvor at blive ramt af flodbølgen. I de første par dage efter tsunamien fik Tamilarasi og hendes familie ligesom hundreder af andre husly på en skole i nabolandsbyen. Efterhånden skød midlertidige genhusningsbaracker op på de grunde i Tharangambadi, som blev bedømt sikre nok, men efter kun et par uger i en sådan barak vendte Tamilarasi sammen med familien tilbage til sit lille hjem.

Her mødte jeg hende for første gang i marts 2005, og ved den lejlighed fortalte hun mig, hvordan hendes mand, der havde været alene tilbage i huset på dagen for tsunamien, var druknet ved katastrofen. Man havde ganske vist aldrig fundet ham, men han var sidst blevet set af en nabo faldende med hovedet først ned i vandmasserne oppe fra taget af huset. Tamilarasi lever altså med en uigen-drivelig viden om, at hendes hus er placeret netop på det sted, hvor hendes mand omkom, og medgiver gerne, at det nye hus, som hun siden har fået tildelt, utvivl-

somt er et sikrere sted at bo end det oprindelige. Alligevel gav Tamilarasi løbende udtryk for bekymring over udsigten til at flytte til den nyopførte landsby: „Det er jo ikke hjemme“, kunne hun og i øvrigt mange andre overlevende sige. Mens dette selvfølgelig delvist kan forklares med en meget forståelig utryghed ved selve forandringen, er der i mine øjne mere i det. Ved flere lejligheder påpegede Tamilarasi nemlig også, at en flytning til det nye hus for hende vil virke som en stadig påmindelse om hendes mands død. Netop i lyset af hendes mands skæbne kan det forekomme paradoksalt, at en flytning væk fra det sted, hvor hans liv endte så brat, vil holde erindringen om hans død i live. I stedet for at vise sig som en vej ud af mindet om katastrofen og ind i en normal tilværelse, hvilket præcis var et af målene med genhusningen i myndighedernes optik, vil et nyt hus altså fastholde det ekstraordinære i Tamilarasis nye liv som enke.

For at forstå dette paradoks vil jeg vende tilbage til Ingolds idé om, at vores fysiske omgivelser hverken er en given og ekstern natur, der tilfældigvis indrammer vores liv, eller er ren kulturel konstruktion, som vi har skabt ud af det blå. Vores omgivelser er derimod „konstitueret som en løbende protokol over – og vidnesbyrd om – det liv og værk, som tidligere generationer har udfoldet der, hvorved de i processen har efterladt noget af sig selv“ (Ingold 2000:189).

I Tamilarasis tilfælde er det hus, som hun boede i før tsunamien, netop en sådan protokol over og orienteringspunkt for de samlede erfaringer, som hun har gjort i løbet af næsten tre årtier. Husets biografi er vævet sammen med Tamilarasis i en relationel ontologi (Telle 2007:215). Heri udgør tsunamien og mandens død kun én erfaring, dens gennemsyrende brutalitet uagtet. Med Keanes idé om bundtning in mente kan man sige, at kvaliteten sikker ved det nye hus uløseligt er koblet med egenskaben ny, og som sådan har det endnu ikke opnået den erfaringsmæssige signifikans, der kommer ved egentlig praktisk omgang med det (Keane 2005). Det nye hus har endnu ingen protokol over noget levet liv, hvorfor Tamilarasi på forhånd alene associerer huset med katastrofen. Omvendt er usikkerheden ved livet i det oprindelige hus bundet til en erfaringsmæssig og praktisk beherskelse opnået gennem næsten 30 års dagligt liv. Her ser vi således en tydelig illustration af, at sikkerhed og hjemlighed ikke er automatiske følger af hinanden. Hvis man tilslutter sig ideen om, at objekter og deres betydning ikke tilhører to separate domæner af henholdsvis ting og repræsentationer (jf. Henare, Holbraad & Wastell 2007), bliver det således klart, at det oprindelige hus, hvor Tamilarasis mand omkom, ikke er et symbol på katastrofen, selvom det var den fysiske scene for dens ødelæggelser. Det er derimod en samlet referenceramme, et orienteringspunkt for livets afgørende øjeblikke, hvilket med Jacksons ord netop er det, der gør steder til hjem: „*Hjemsteder er de rumlige korrelativer til de øjeblikke, der har ændret vores liv.*“ Disse orienteringspunkter, som vi til stadighed går ud

fra og vender tilbage til i vores forestillinger, er gennemsyret af erindringer om fødsler og dødsfald“ (Jackson 1995:135-6, original kursiv).

Tamilarasi og hendes børn er siden delvist flyttet til det nye hus, men interessant nok er hendes umiddelbare skepsis mod det flyttede med. Under mit seneste feltophold i foråret 2008 besøgte jeg atter Tamilarasi, denne gang i et nybygget hus i den modsatte ende af byen. Huset var langt fra færdigindrettet og fremstod bart og uindtaget, men det forekom mig, at Tamilarasi helt bevidst vedligeholdte husets ubeboede udtryk som en form for loyalitet over for det oprindelige hjem. Hun fortalte mig direkte, at hun følte sig utryk i det nye hus om natten, fordi hun ikke kendte dets lyde og ikke hurtigt kunne bevæge sig i og rundt om det i mørket.

Det er foreslået, at katastrofer er begivenheder, der er bundet til såvel sted som tid (Oliver-Smith & Hoffmann 2002). Derfor, velsagtens, er tid ikke nødvendigvis den eneste heler, også en rumlig praksis – her i form af en bevidst længsel tilbage til den velkendte farezone – skal genetablere en fornemmelse af praktisk beherskelse af omgivelserne og dermed det daglige liv. Selvom Tamilarasi forståeligt anser tabet af sin mand og børnenes far for tragisk, gør hun, hvad hun kan, for at det øvrige liv forbliver genkendeligt og under kontrol. Hun har tilegnet sig et forhold til det område, som myndighederne efter tsunamien betegner som farligt, via årtiers aktiviteter i det, og det kan derfor ikke blot betragtes udefra som bar risikabel natur. Dette ville indebære en art nulstilling af erfaring, som ikke harmonerer med den praktiske måde at bære vidne om tab på, der ofte træder i stedet for en narrativ (jf. Das 2000). Mens genhusningen ifølge myndighederne er ment som en måde at flytte uden for tsunamiens rækkevidde på og dermed så at sige slette effekterne af katastrofen, påpeger Tamilarasis opfattelse, at dette i praksis kan virke modsat, nemlig som en stadig påmindelse om uerstattelige tab. Den officielle farezone er netop ikke kun farlig, men danner også rammen om hele det liv, der ligger før, uden om og i virkeligheden, også bagefter tsunamien. Tilsvarende er den sikre zone, hvor de nye huse er opført, ikke kun sikker, men faktisk også utryk, fordi den endnu ikke er indtaget og udfyldt som ny ramme om tilværelsen. At komme videre efter katastrofen skal med andre ord ikke blot forstås bogstaveligt. I dette tilfælde er sikkerhed og tryk ikke synonyme, fordi sidstnævnte hviler på et erfaringsmæssigt kendskab til et hjem bygget op over tid.

Ejerskab, tilbygning og fremtid

Af det foregående eksempel udledte jeg, at overlevende efter flodbølgen af hensyn til fornemmelsen af genkendelighed i tilværelsen kan vælge at blive tilbage

i deres velkendte rum eller kun modvilligt rykke til nye huse, selvom de dermed – også i deres egen optik – er udsatte i tilfælde af fremtidige katastrofer. Dette er blot én måde, hvorpå beboerne i Tharangambadi står værn om deres handlekraft og deres beherskelse af omgivelserne efter den på alle måder overvældende katastrofe. Også en række andre mere uanselige handlinger rettet mod både de nye og de oprindelige huse bidrager til den genhusning, som i denne sammenhæng er betegnelsen for det aktive forsøg fra de overlevendes side på genetablering af en vis kontrol over dagligdagen. Tilbygninger, vedligeholdelse og ændringer af fx husenes ruminddeling er eksempler fra mit materiale på, hvordan de overlevende konkret praktiserer en sådan kontrol over omgivelserne ved at søge at sikre sig et ejerskab over husene, som rækker ud over det, der officielt fremgår af skøderne.³ Med Veena Das' ord afhænger restitution efter sammenbrud ofte ikke så meget af diverse gestus rettet mod det transcendent som af, hvordan sammenbruddene gradvist indlejres og overkommes i hverdagen (Das 2007:7). I dette lys er det klart, at genhusning som proces begribeligvis sagtens kan rette sig mod et allerede beboet hus.

Under et besøg i november 2006 i Suseelas hus, som ligger i den del af det oprindelige fiskerkvarter, der ligger længst væk fra havet, og som derfor ikke af myndighederne bliver betegnet som en risikozone, kom et par elektrikere til. De var blevet tilkaldt for at forny husets gamle elektriske system, og på mit spørgsmål om, hvad der var i vejen med systemet, svarede Suseela, at der sådan set ikke var noget galt, men at de efter tsunamien bare gerne ville have det skiftet. „Fordi det er sikrere“, lød forklaringen. Mens der måske ikke i sig selv er noget særligt bemærkelsesværdigt i at folk, der har råd til det, vedligeholder deres huse, forekom den udefinerbare, men uløselige forbindelse mellem tsunamien og dette sikkerhedstiltag mig alligevel signifikant. I Soreshkumars hus var håndværkere tilsvarende i gang med at skifte nogle af teglstenene på taget ud på baggrund af samme ræsonnement, nemlig at det efter tsunamien er afgørende for sikkerheden, at de fysiske rammer er på plads.

Et af de interessante elementer i folks modtagelse af de nye huse var, at mange af de fremtidige ejere ganske enkelt anså dem for at være for små. De kommende husejere fra Tharangambadi kunne i udgangspunktet vælge mellem syv forskellige modeller, der alle har et areal på omkring 35 kvadratmeter, som det er anvist af de statslige myndigheder. Dette areal er i de to mest populære modeller fordelt på et relativt stort opholdsrum, et køkken, som også kan bruges som værelse, et soveværelse med hylder til opbevaring og et lille rum til de hyppige religiøse ceremonier, der foregår i hjemmene.⁴ Hertil kommer lidt udenomsplads foran eller bag ved huset og en tagterrasse i hele husets areal, som kan nås ad en udvendig trappe. Hvis man ser på indretningen af et gennemsnitligt hus i den oprin-

delige fiskerlandsby, vil de nye huse i mange tilfælde være større end de gamle. Mange familier vil således få mere plads, og i det lys er det påfaldende, at netop spørgsmålet om deres størrelse fyldte så meget for de kommende beboere, der ikke i øvrigt beklagede sig over arealet af deres oprindelige boliger. For at forstå dette er jeg nødt til at tænke over præcis, hvordan kritikken af de nye huses størrelse blev udtrykt, fordi det herigennem igen viser sig, at der er mere på spil end arkitektur, her i form af antallet af kvadratmeter.

Tharangambadi, april 2008.

Foto: forfatteren.

På besøg i de ofte halvfærdige nye huse sammen med de fremtidige ejere og i diverse samtaler om husene blev det uundgåeligt fremhævet som en kvalitet, at husene i deres design rummede muligheder for udbygning. Mange af de kommende husejere slog fast, at de ville benytte denne mulighed, så snart de kunne få råd til det. Husene blev altså rost ud fra forventningen om det, de kunne blive til, snarere end det, de var. Fra mange af de huse, som under mit ophold blev erklæret færdige, stak tykke metalrør ud af vægge og af taget, hvilket blev opfattet som en ubetinget positiv kvalitet, der synliggjorde, at bygningen endnu ikke har udfyldt sit potentiale. I stedet for at se et ufærdigt hus som kilde til ustabilitet tager de fremtidige ejere det netop som et vidnesbyrd om, at den handlekraft, som ellers

midlertidigt har været sat ud af spil, kan genvindes. Hvis et aktivt udvekslende forhold til omgivelserne er en forudsætning for fortrolighed med dem, er det klart, at de nye huse må indgå i et sådant forhold for at blive til beboelige verdener. Et fokus på fremtidige tilbygninger er en måde at appropriere husene eller i Ingolds terminologi at gøre bygninger til boliger (jf. Ingold 2000:172ff.).

Konklusion: På sikker grund

Ud fra mit feltmateriale fra en katastroferamt fiskerbefolkning i Tharangambadi har jeg villet vise, hvordan det centrale for de overlevende er at genvinde en fornemmelse af kontrol over deres tilværelse. Denne bestræbelse manifesterer sig i en rumlig praksis, hvor folks huse – nyopførte og oprindelige – spiller en afgørende rolle. Eksemplerne kan i første omgang se ud til at pege i helt forskellige retninger: Nogle overlevende sikrer sig ved at bibeholde deres gamle huse og kun modvilligt eller delvist indtage de nye for derved at fastholde en del af tilværelsen som uændret, andre reparerer og forbedrer deres oprindelige boliger ud fra en undefinerbar idé om, at man efter tsunamien må gardere sig yderligere, og endnu andre bygger ud og til for at indgå i en praktisk relation til de nye huse, som derved opnår den betydning, som kun kan tilvejebringes via daglig omgang. Alligevel forekommer det mig, at disse forskellige strategier i virkeligheden er elementer i samme gennemgribende bestræbelse, nemlig genindflytningen i en tilværelse, der efter tsunamien i hvert fald for en tid forekom de overlevende fundamentalt uigenkendelig. For atter at komme på sikker grund kræver det en genetablering af den forventningsramme, inden for hvilken social handling altid foregår (K. Hastrup 2007:193). Genhusning er en proces til appropriering af handlekraft og forventninger, som uundgåeligt må udspille sig inden for en fysisk ramme. Følgelig hviler en følelse af hjemlighed på en anden slags sikkerhed end den, der kan opnås ved at flytte til katastroferesistente bygninger, nemlig på en tryghed, som må være erfaringsbaseret. Som Das har observeret i sit arbejde med vold, kan et overgreb også bestå i, at adgangen til en social sammenhæng bliver blokeret. Hun skriver: „Det sociale skrøbelighed bliver indlejret i en stadig ængstelse, fordi man holder op med at tro på, at ens kontekst er på plads“ (Das 2007:9). Sloganet „Build Back Better“ opfyldes ikke alene ved hjælp af stålkonstruktioner og urokkelige fundamenter, men må tillige indebære, at adgangen til konteksten genoprettes via de overlevendes udvidelse, justering og praktiske overtagelse af et officielt statsligt genhusningsprojekt.

I fiskernes del af Tharangambadi er de materielle ødelæggelser efter tsunami- en stadig yderst synlige. Midt imellem farvestrålende nye fiskerbåde og nykalkede huse støder man uundgåeligt på halvt sammenstyrtede boliger og bygge-

grunde, hvor kun det støbte cementgulv afslører, at det engang var nogens hjem. En enkelt episode i dette ødelæggelsens rum opsummerer på mange måder, hvad der er på spil i de overlevendes indsats for at genvinde en fornemmelse af kontrol over deres tilværelse og tillid til deres omverden, og den skal derfor gengives som afslutning her.

Ved en lejlighed fulgtes jeg med min feltassistent på en rundtur i den nordlige del af fiskerlandsbyen. Området var den dag meget lidt befærdet, hvilket gav mig det indtryk, at de hidtidige beboere havde forladt stedet i al hast uden at siden at vende tilbage. Min assistent og jeg diskuterede lavmælt ødelæggelserne og det forhold, at de fleste af byens ofre havde boet i denne del af landsbyen, som ligger lavere end den sydlige ende af fiskerbyen. Midt i det hele kom vi til et forladt hus, som forud for katastrofen endnu ikke var blevet bygget færdigt. De rå mursten var endnu ikke blevet kalket op, og døre og vinduer manglede endnu. Huset var stort og, selvom det var ufærdigt, egentlig i relativt god stand. Det må modsat hovedparten af de omkringliggende bygninger have modstået presset fra vandmasserne. Min assistent stoppede og stod længe og betragtede dette halvfærdige hus, som det hurtigt voksende buskads rundt om uhindret var i gang med at krybe ind på. Mens alle ruinerne, rester af tøj og husgeråd og murbrokker umiddelbart formidlede en yderst nærværende tragik, var der til sammenligning ikke megen åbenlys dramatik at se ved det uafsluttede byggeri. Alligevel var det her, min assistent for alvor forekom mig overmandet af tragedien. Det, som tilsyneladende sprang hende i øjnene ved denne lejlighed, var katastrofens indgreb i folks forventninger til en sikker fremtid. Min assistent havde ikke noget nært personligt forhold til den pågældende familie, men sluttede, at mennesker her havde kastet sig ud i opføringen af et nyt og rummeligt hus, som de så havde måttet opgive, uagtet at de kan have planlagt byggeriet ned til mindste detalje, sparet op i årevis, designet huset efter alle kunstens regler og udført nok så mange ritualer til sikring af kompatibilitet mellem sig selv og deres kommende bolig. En genhusning til dette sted indebærer at genvinde en tillid til, at også fremtidsplaner faktisk kan realiseres. Denne familie er ikke nået dertil.

Genhusning er mere end en tildeling af et nyt hus, det er også aktivt at tage et nyt fundament for tilværelsen i besiddelse – at gøre et hus til en bolig. En følelse af at være på sikker grund hviler ikke på en identifikation af sikre versus udsatte områder eller skrøbelige versus solide huse, men betinges af muligheden for at handle inden for en genkendelig ramme, der kan rumme både hidtidige erfaringer og fremtidige scenarier.

Noter

1. I Danmark er byen bedre kendt under navnet Tranquebar, idet den var dansk handelskoloni i årene 1620-1845. I mit arbejde har jeg valgt at bruge navnet Tharangambadi, fordi det er sådan, indbyggerne selv omtaler deres hjemby.
2. I alt 10 måneders feltarbejde er udført i februar-marts 2005, juni-december 2006 og marts-april 2008. Tak til H.K.H. Kronprins Frederiks Fond for støtte til feltarbejdet.
3. Myndighederne har stillet krav om, at de nye huse overdrages til mindst to familiemedlemmer, sådan at både manden og kvindens navn i udgangspunktet skal påtegnes skødet. Hidtil har de fleste huse stået opført som mandens ejendom, hvilket kan stille kvinderne i en skrøbelig situation i tilfælde af skilsmisse eller mandens død.
4. Den ansvarlige organisation, SIFFS (South Indian Federation of Fishermen Societies), har imødekommet en lang række forslag til indretning af husene fra repræsentanter for fiskerne netop for at hjælpe følelsen af ejerskab over husene på vej. På deres hjemmeside (www.tarangambadi.in) hedder det, at organisationen i Tharangambadi og i en anden nærliggende landsby „opfører 2000 huse i 2000 design“.

Nøgleord: Katastrofe, sikkerhed, hjemlighed, materialitet.

Litteratur

- Bloch, Maurice
1995 The Resurrection of the House amongst the Zafimaniry of Madagascar.
I: J. Carsten & S. Hugh-Jones (eds.): *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*.
Cambridge: Cambridge University Press.
- Busby, Cecilia
2000 The Performance of Gender. An Anthropology of Everyday Life in a South Indian
Fishing Village. London & New Brunswick: The Athlone Press.
- Carsten, Janet
1995 Houses in Langkawi: Stable Structures or Mobile Homes? I: J. Carsten & S. Hugh-
Jones (eds.): *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Carsten, Janet & Stephen Hugh-Jones
1995 Introduction. *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*. I: J. Carsten & S. Hugh-
Jones (eds.): *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Daniel, E. Valentine
1984 Fluid Signs. Being a Person the Tamil Way. Berkeley: University of California
Press.
- Das, Veena
2000 The Act of Witnessing. Violence, Poisonous Knowledge, and Subjectivity.
I: V. Das, A. Kleinman, M. Ramphele & P. Reynolds (eds.): *Violence and
Subjectivity*. Berkeley: University of California Press.
- 2007 Life and Words. Violence and the Descent into the Ordinary. Berkeley: University
of California Press.

- Feld, Steven & Keith H. Basso
1996 Introduction. I: S. Feld & K.H. Basso (eds.): Senses of Place. Santa Fe: School of American Research Advanced Seminar Series.
- Hastrup, Frida
2005 Tsunami ... Bubblegum? Narratives of Cause and Effect in Tranquebar. *NiasNytt. Asia Insights* 2:10-11, 20.
2008 Natures of Change. Weathering the World in Post-Tsunami Tamil Nadu. *Nature and Culture* 3(2):135-50.
- Hastrup, Kirsten
2005 Social Anthropology. Towards a Pragmatic Enlightenment? *Social Anthropology* 13(2):133-49.
2007 Performing the World: Agency, Anticipation and Creativity. I: E. Hallam & T. Ingold (eds.): Creativity and Cultural Improvisation. Oxford: Berg.
- Henare, Amiria, Martin Holbraad & Sari Wastell
2007 Introduction: Thinking Through Things. I: A. Henare, M. Holbraad & S. Wastell (eds.): Thinking Through Things. Theorising Artefacts Ethnographically. London & New York: Routledge.
- Hirsch, Eric
1995 Landscape: Between Place and Space. I: E. Hirsch & O' Hanlon (eds.): The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space. Oxford: Clarendon Press.
- Hoeppe, Götz
2007 Conversations on the Beach. Fishermen's Knowledge, Metaphor and Environmental Change in South India. New York & Oxford: Berghahn Books.
- Ingold, Tim
2000 The Perception of the Environment. Essays in Livelihood, Dwelling and Skill. London & New York: Routledge.
2006 Rethinking the Animate. Re-Animating Thought. *Ethnos* 71(1):9-20.
- Jackson, Michael
1995 At Home in the World. Durham & London: Duke University Press.
2002 The Politics of Storytelling. Violence, Transgression and Intersubjectivity. København: Museum Tusulanum.
- James, Wendy
2003 The Ceremonial Animal. A New Portrait of Anthropology. Oxford: Oxford University Press.
- Jiménez, Alberto Corsín
2003 On Space as a Capacity. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)* 9: 137-53.
- Keane, Webb
2005 Signs Are Not the Garb of Meaning: On the Social Analysis of Material Things. I: D. Miller (ed.): Materiality. Durham & London: Duke University Press.
- Miller, Daniel
2005 Materiality. An Introduction. I: D. Miller (ed.): Materiality. Durham & London: Duke University Press.

Oliver-Smith, Anthony & Susanna M. Hoffman

2002 Introduction: Why Anthropologists Should Study Disasters. I: S.M. Hoffman & A. Oliver-Smith (eds.): Catastrophe and Culture. The Anthropology of Disaster. School of American Research Advanced Seminar Series. Oxford: James Currey.

Stephens, Sharon

2002 Bounding Uncertainty: The Post-Chernobyl Culture of Radiation Protection Experts. I: S.M. Hoffman & A. Oliver-Smith (eds.): Catastrophe and Culture. The Anthropology of Disaster. School of American Research Advanced Seminar Series. Oxford: James Currey.

Telle, Kari

2007 Entangled Biographies: Rebuilding a Sasak House. *Ethnos* 72(2):195-218.